

Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif

**Seni Motif Tatu Tradisional Masyarakat *Iban* dan
Kayan-Kenyah di Sarawak**

Fujica Anak Anggo

**Sarjana Seni
2016**

UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK

Grade: _____

Please tick

Final Year Project Report

Masters

PhD

☐
☒
☐

DECLARATION OF ORIGINAL WORK

This declaration is made on the 28 day of OCTOBER 2016.

Student's Declaration:

I, FUJICA ANAK ANGGO (13020086), FACULTY OF APPLIED AND CREATIVE ARTS, hereby declare that the work entitled SENI MOTIF TATU TRADISIONAL MASYARAKAT IBAN DAN KAYAN-KENYAH DI SARAWAK is my original work. I have not copied from any other students' work or from any other sources except where due reference or acknowledgement is made explicitly in the text, nor has any part been written for me by another person.

28.10.2016

Date submitted

Fujica Anak Anggo (13020086)

Supervisor's Declaration:

I, PROF MADYA DR. ANNA DURIN, hereby certifies that the work entitled SENI MOTIF TATU TRADISIONAL MASYARAKAT IBAN DAN KAYAN-KENYAH DI SARAWAK was prepared by the above named student, and was submitted to the "FACULTY OF APPLIED AND CREATIVE ARTS" as a partial fulfillment for the conferment of Master of Arts (Art's Management), and the aforementioned work, to the best of my knowledge, is the said student's work.

Received for examination by:

Date: 28.10.2016

(Prof Madya Dr. Anna Durin)

I declare that Project/Thesis is classified as (Please tick (√)):

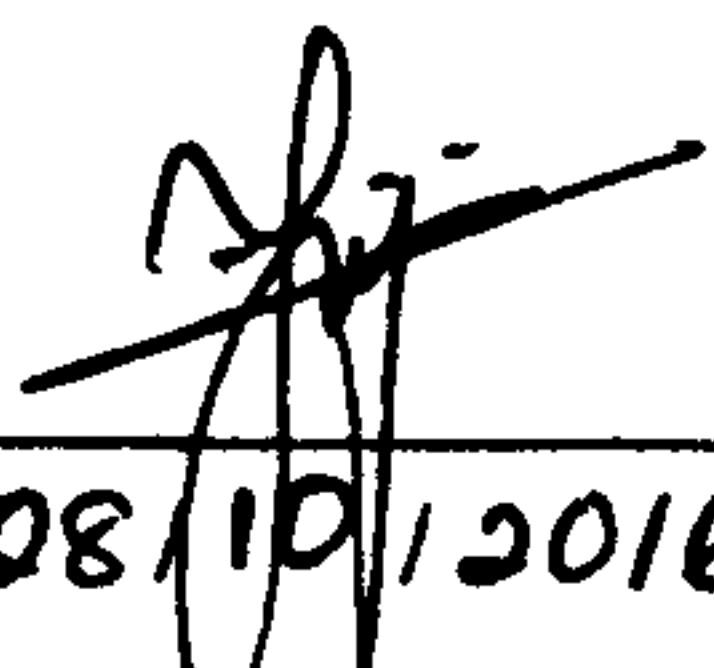
- ☐ **CONFIDENTIAL** (Contains confidential information under the Official Secret Act 1972)*
☐ **RESTRICTED** (Contains restricted information as specified by the organization where research was done)*
☒ **OPEN ACCESS**

Validation of Project/Thesis

I therefore duly affirm with free consent and willingly declare that this said Project/Thesis shall be placed officially in the Centre for Academic Information Services with the abiding interest and rights as follows:

- This Project/Thesis is the sole legal property of Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS).
- The Centre for Academic Information Services has the lawful right to make copies for the purpose of academic and research only and not for other purpose.
- The Centre for Academic Information Services has the lawful right to digitise the content for the Local Content Database.
- The Centre for Academic Information Services has the lawful right to make copies of the Project/Thesis for academic exchange between Higher Learning Institute.
- No dispute or any claim shall arise from the student itself neither third party on this Project/Thesis once it becomes the sole property of UNIMAS.
- This Project/Thesis or any material, data and information related to it shall not be distributed, published or disclosed to any party by the student except with UNIMAS permission.

Student's signature: _____

(28/10/2016)

Supervisor's signature: _____

(28/10/2016)

Current Address:

Faculty of Applied and Creative Arts, Universiti Malaysia Sarawak, 94300 Kota Samarahan, Sarawak

Notes: * If the Project/Thesis is **CONFIDENTIAL** or **RESTRICTED**, please attach together as annexure a letter from the organisation with the period and reasons of confidentiality and restriction.

[The instrument is duly prepared by The Centre for Academic Information Services]

1000275285

Seni Motif Tatu Tradisional Masyarakat *Iban* dan *Kayan-Kenyah* di Sarawak

Fujica Anak Anggo

**Thesis ini diserahkan untuk memenuhi keperluan bagi Sarjana Seni
(Pengurusan Seni)**

**Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif
UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK
2016**

PENGAKUAN

Saya mengaku bahawa kerja-kerja di dalam disertasi/tesis ini telah diselaraskan dengan peraturan-peraturan Universiti Malaysia Sarawak. Ia adalah asal dan tiada bahagian daripada penyelidikan dalam disertasi ini telah digunakan sebagai sokongan untuk sesuatu ijazah atau kelulusan sama ada universiti atau institusi pengajian tinggi yang lain.

Nama Pelajar : Fujica Anak Anggo

No.Kad Pelajar : 13020086

Program Ijazah : Pengurusan Seni

Fakulti : Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif

Tajuk Disertasi/tesis : Seni Motif Tatu Tradisional Masyarakat *Iban* dan *Kayan-Kenyah*
di Sarawak

Tandatangan Pelajar :

Tarikh : 25. OKTOBER 2016

PENGHARGAAN

Bersyukur kepada Tuhan kerana telah memberikan berkat dan perlindungan kepada saya sepanjang menjalankan disertasi penyelidikan ini. Disaatku hampir berputus asa, Engkaulah yang sentiasa memberikanku kekuatan.

Ucapan terima kasih yang tidak terhingga kepada penyelia saya iaitu Profesor Madya Dr. Anna Durin kerana telah memberikan saya bimbingan, ilmu pengetahuan serta sokongan moral yang tinggi sepanjang saya menjadi pelajar beliau sejak dari peringkat sarjana muda lagi.

Individu yang sentiasa menjadi tulang belakang tanpa mengira suka dan duka sepanjang saya bergelar pelajar, suami tercinta iaitu Encik Sophian Bin Assan.

Jutaan terima kasih kepada ibu bapa saya kerana telah menyediakan bantuan kewangan dan memberikan sokongan moral dalam melalui liku-liku hidup yang penuh cabaran ini. Begitu juga kepada enam orang adik saya yang lain iaitu Moreeca, Suzy, Shandy, Jimmy Dandi, Pretty dan Jericho Suly. Semoga kalian semua berjaya dalam hidup agar dapat menabur jasa dan bakti kepada bangsa.

Sekalung penghargaan saya berikan kepada para pensyarah Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif yang tidak jemu memberikan cadangan, pengetahuan dan kritikan yang membina terutamanya Datuk Professor Hasyim Awang A.R, Puan Connie Lim dan Puan Juna Liau.

Terima kasih kepada semua para informen yang telah dinyatakan di dalam lampiran A. Juga pemeriksa-pemeriksa kajian saya ini, terima kasih di atas kesudian meluangkan masa untuk memeriksa kajian ini. Akhir sekali, ucapan terima kasih kepada semua pihak yang terlibat secara langsung atau tidak langsung dalam kajian ini.

Fujica anak Anggo
Pengurusan Seni
Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif
Universiti Malaysia Sarawak
2016

Abstrak

Kajian ini mempunyai tiga objektif utama iaitu untuk mengkaji konsep seni tatu tradisional masyarakat *Iban* dan masyarakat *Kayan-Kenyah*. Kedua, meneliti proses mencacah tatu secara tradisional dan secara moden. Akhir sekali, untuk mengkaji pengadaptasian seni tatu tradisional masyarakat *Iban* dan *Kayan-Kenyah*. Kajian ini memberi fokus kepada seni motif tatu tradisional masyarakat *Iban* dan *Kayan-Kenyah* yang terdapat di Sarawak, Malaysia. Masyarakat *Iban* mempunyai tradisi mencacah tatu pada badan yang disebut sebagai *Kelingai* atau *Pantang* dalam bahasa *Iban*, manakala bagi masyarakat *Kayan-Kenyah*, mereka menggelar tatu sebagai *Tedak* (Kayan) dan *Betiek* (Kenyah). Tatu yang dicacah pada beberapa bahagian tubuh mereka bukan sekadar hiasan semata-mata tetapi mempunyai erti yang amat mendalam. Bagi mereka, tatu merupakan sebahagian daripada tradisi dan status sosial seseorang dalam masyarakat yang telah bertapak di sini sejak beratus tahun dahulu. Terdapat persamaan dan perbezaan motif tatu tradisional di antara ketiga-tiga masyarakat ini. Sebagai contoh, pemilihan motif flora dan fauna adalah sama, tetapi terdapat perbezaan dari aspek pemilihan subjek. Jika masyarakat *Iban* menggunakan motif *Bungai Terong*, *Kala* (Kala jengking) dan *Engkatak* (Katak), masyarakat *Kayan-Kenyah* menggunakan motif *Udo Asu* (Anjing) dan *Uma Pliau* (buah-buahan). Namun begitu, era permodenan kini telah membawa kepada perubahan budaya terhadap ketiga-tiga masyarakat ini. Keunikan seni motif tatu tradisional mereka semakin dilupakan dan pengetahuan mengenai jenis, pantang-larang, makna dan simbol menjadi semakin cetek. Tambahan pula, generasi muda kini lebih memilih untuk mencacah tatu yang bersifat peribadi dan kontemporari.

Kata kunci: Tatu, simbol, tradisional, konsep dan pengadaptasian.

The Art of Tattoo Motifs in Iban and Kayan-Kenyah Community in Sarawak

Abstract

This research aim to investigate the concept of Iban and Kayan-Kenyah traditional tattoo art, examine the process of making a tattoo between traditional and modern methods and to observe the adaptation process between the Iban and Kayan-Kenyah traditional tattoo art. This research focuses on Iban and Kayan-Kenyah traditional tattoo motifs in Sarawak, Malaysia. As for the Iban community, the body tattoo is known as Kelingai or Pantang. While for the Orang Ulu, it is known as Tedak (Kayan) and Betiek (Kenyah). The tattoos on their bodies are not just merely for decoration but it has a very deep inner meaning which symbolizes one's social status in the community. There are similarities and differences between the traditional tattoo motifs for the Iban and Kayan-Kenyah community. For example, the similarities are found in flora and fauna motifs. The difference is found where they placed the tattoo on their bodies. If Bungai Terong, Kala (Scorpion) and the Engkatak motifs are used by the Iban community, the dog motif (Udo Asu) and fruits (Uma Pliau) are used by the Kayan-Kenyah community. In the era of modernization, the art of traditional tattoo motifs is diminishing due to changes of lifestyle, artistic value and belief. Among the younger generation, the contemporary tattoo is used for self identity and expression.

Keywords: Tattoo, symbol, traditional, concept and adaptation.

SENARAI KANDUNGAN

PERKARA	HALAMAN
PENGAKUAN	i
PENGHARGAAN	ii
ABSTRAK	iii
<i>ABSTRACT</i>	iv
SENARAI KANDUNGAN	v
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI RAJAH	xii
SENARAI GAMBAR	xiii
BAB 1 : PENGENALAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Asal-usul dan sejarah kewujudan tatu dalam masyarakat <i>Iban dan Kayan-Kenyah</i>	3
1.3 Definisi Operasional	11
1.3.1 Latar belakang masyarakat yang dikaji	15
1.3.2 Masyarakat <i>Iban</i>	15
a) Asal usul masyarakat <i>Iban</i> Sarawak	15
b) Status sosial	17
1.3.3 Masyarakat <i>Kayan</i>	22
a) Asal usul masyarakat <i>Kayan</i> Sarawak	23
b) Hierarki status sosial	26

	HALAMAN
1.3.4 Masyarakat <i>Kenyah</i>	28
a) Asal usul masyarakat <i>Kenyah</i> Sarawak	29
b) Hierarki Status sosial	31
1.4 Pernyataan Masalah	35
1.5 Objektif Kajian	36
1.6 Soalan Kajian	36
1.7 Skop Kajian	39
1.8 Kepentingan Kajian	49
1.9 Matlamat Kajian	50
1.10 Konseptual Teoritikal	50
1.11 Batasan Kajian	56
1.12 Unjuran Bab	57
1.13 Kesimpulan	59
 BAB 2 : SOROTAN KEPUSTAKAAN	 60
2.1 Pengenalan	60
2.2 Kajian Lepas	61
2.3 Rumusan	73
 BAB 3 : METODOLOGI	 75
3.1 Pengenalan	75
3.2 Kaedah Kepustakaan	76

	HALAMAN
a) Lokasi Kajian Perpustakaan	76
i. Pusat Khidmat Maklumat Akademik (PKMA)	76
ii. Arkib Muzium Negeri Sarawak	76
iii. Tun Jugah Foundation	77
3.3 Kajian Lapangan	77
a) Lokasi Kajian Lapangan	78
i. Masyarakat <i>Iban</i>	79
ii. Masyarakat <i>Kayan</i> dan <i>Kenyah</i>	80
3.4 Kaedah Kualitatif	81
a) Pemerhatian	83
b) Temubual	84
i. Berstruktur	84
ii. Tidak Berstruktur	85
c) Dokumentasi	85
d) Analisa dapatan kajian	86
e) Informen-informen kajian	87
3.5 Rumusan	92
 BAB 4: HASIL DAPATAN KAJIAN	 93
4.1 Pengenalan	93
4.1.1 Motif <i>Pantang</i> Masyarakat <i>Iban</i>	93
a) <i>Bungai Terong</i>	93

	HALAMAN
b) <i>Kara Nyangkam</i>	97
c) <i>Dulang Ini Manang</i>	98
d) <i>Pala Rusa</i>	100
e) <i>Buah Andu</i>	101
f) <i>Ukir rekung</i>	102
g) <i>Pala Tumpa dan Kaki Tumpa</i>	105
h) <i>Ketam Itit</i>	110
i) <i>Naga</i>	113
j) <i>Naga Tajau</i>	115
k) <i>Kala Bejagang</i>	118
l) <i>Pasun Nyalak</i>	119
4.2 Motif <i>Tedak</i> Masyarakat <i>Kayan</i>	121
a) <i>Aso</i>	125
b) <i>Usuu</i>	126
c) <i>Kassa</i>	128
d) <i>Anih Hapii</i>	129
e) <i>Itet</i>	129
4.3 Motif <i>Betiek</i> Masyarakat <i>Kenyah</i>	130
a) <i>Kalong Ulu</i>	132
b) <i>Tefayau</i>	134
4.4 Proses Mencacah Tatu	138
a) Tradisional	138

	HALAMAN
b) Moden	143
4.5 Pengadaptasian	149
a) Motif masyarakat <i>Iban</i>	149
i. Motif <i>buah Andu</i> pada seni anyaman tikar	151
ii. Motif <i>Bungai Terong</i> pada tekstil, dekorasi dalam dan ukiran	153
b) Motif masyarakat Orang Ulu	159
i. Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada tekstil, manik, dan dekorasi kenderaan.	159
ii. Motif <i>Mata Aso</i> pada kenderaan	164
iii. <i>Motif Aso</i> pada dekorasi dalam, dekorasi luaran dan ukiran	165
4.6 Rumusan	168
 BAB 5: RUMUSAN DAN CADANGAN	 170
5.1 Kesimpulan Kajian	170
a) Pencapaian objektif kajian	171
b) Penyelesaian permasalahan kepupusan seni motif tatu tradisional	174
c) Kesesuaian konseptual teoritikal kajian	175
5.2 Cadangan	176
a) Mengadakan <i>Event Borneo Tattoo Convention</i> setiap tahun di Sarawak	176
b) Menubuhkan muzium tatu berserta workshop di Sarawak	177

	HALAMAN
c) Memperluaskan seni motif tatu tradisional kepada material atau bahan lain	181
i. Ukiran pada kayu	181
ii. Rekaan pada pelampung kunci (Keychain)	183
iii. Rekaan pada loket kalung	184
iv. Rekaan pada cawan (Mug)	185
v. Rekaan pada langsir	185
d) Mewajibkan motif tatu tradisional ada pada badan setiap peserta lelaki yang menyertai pertandingan <i>Keling</i> dan <i>Kumang</i> semasa meraikan perayaan Hari Gawai	186
5.3 Penutup	190
RUJUKAN	198
GLOSARI	206
LAMPIRAN	212

	SENARAI JADUAL	HALAMAN
Jadual 1.1	Makna istilah yang disebut oleh masyarakat <i>Iban</i> .	11
Jadual 1.2	Makna istilah yang disebut oleh masyarakat <i>Kayan</i> .	13
Jadual 1.3	Makna istilah yang disebut oleh Masyarakat <i>Kenyah</i> .	14
Jadual 5.1	Jadual rumusan <i>Kelingai/pantang</i> (tatu) bagi masyarakat <i>Iban</i> .	196
Jadual 5.2	Jadual rumusan <i>Tedak</i> (tatu) bagi masyarakat <i>Kayan</i> .	197
Jadual 5.3	Jadual rumusan <i>Betiek</i> (tatu) bagi masyarakat <i>Kenyah</i> .	

	SENARAI RAJAH	HALAMAN
Rajah 1.1	Peta penempatan masyarakat <i>Kayan</i> .	25
Rajah 1.2	Hierarki status sosial masyarakat <i>Kayan</i> .	26
Rajah 1.3	Hierarki status sosial masyarakat <i>Kenyah</i> .	31
Rajah 1.4	Menunjukkan skop kajian.	39
Rajah 3.1	Peta lokasi kajian lapangan bagi masyarakat <i>Iban</i> .	79
Rajah 3.2	Peta kawasan kajian lapangan masyarakat <i>Kayan</i> dan <i>Kenyah</i> .	80
Rajah 3.3	Kaedah triangulasi pengumpulan data dalam kajian kualitatif.	82

SENARAI GAMBAR	HALAMAN
Gambar 1.1 <i>Kayan Chief.</i>	22
Gambar 2.1 Wanita <i>Kayan</i> sedang mempersembahkan tarian tradisional sambil mempamerkan cacahan tatu yang ada pada badannya seperti yang ditunjukkan menggunakan anak panah A dan B.	66
Gambar 2.2 Wanita <i>Kayan</i> sedang dicacah tatu.	66
Gambar 2.3 Seorang lelaki masyarakat <i>Iban</i> sedang duduk di atas gong. Badannya dipenuhi dengan cacahan tatu seperti yang ditunjukkan menggunakan anak panah A.	67
Gambar 2.4 Motif <i>Pala Tumpa.</i>	70
Gambar 2.5 Motif <i>Pala Tumpa.</i>	71
Gambar 2.6 Tatu wanita <i>Kayan.</i>	72
Gambar 2.7 Tatu wanita <i>Kayan.</i>	72
Gambar 3.1 Bersama informen John Busco.	87
Gambar 3.2 Bersama informen Robert Mayau.	88
Gambar 3.3 Bersama informen Selupo anak Ayun.	89
Gambar 3.4 Bersama informen yang bernama Igang Ego.	90
Gambar 3.5 Bersama informen Uyan Liban @ Anyi.	91
Gambar 4.1 Davis Andrea yang memakai cacah motif tatu <i>Bungai Terong, Iban Lubuk Antu.</i>	93

	HALAMAN
Gambar 4.2 Nyanggau anak Naga yang memakai cacah motif tatu <i>Bungai Terong</i> , Iban Kanowit.	94
Gambar 4.3 Motif <i>Bungai Terung</i>	96
Gambar 4.4 Lilitan perut berudu.	96
Gambar 4.5 Benet anak Bincen yang memakai cacah motif tatu <i>Kara Nyangkam</i> , Iban Tanjung Penasu, Sibu.	97
Gambar 4.6 Motif <i>Dulang Ini Manang</i> .	98
Gambar 4.7 John Bosco anak Han yang memakai cacah motif tatu <i>Pala Rusa</i> , Iban Julau.	100
Gambar 4.8 Tanduk Rusa yang digantung pada ruang tamu	101
Gambar 4.9 Cacah motif tatu <i>Buah Andu</i> , Iban Kanowit.	101
Gambar 4.10 Demong anak Gambong yang memakai cacah motif tatu <i>Ukir Rekung</i> , Iban Kanowit.	102
Gambar 4.11 Emperaun anak Ngumbang yang memakai cacah motif tatu <i>Ukir Rekung</i> , Iban Kanowit.	103
Gambar 4.12 Robert Mayau yang memakai cacah motif tatu <i>Ukir Rekung</i> , Iban Kapit.	103
Gambar 4.13 Cacah motif tatu <i>Pala Tumpa</i> , Iban Ulu Skrang.	105
Gambar 4.14 Cacah motif tatu <i>Pala Tumpa</i> , Iban Ulu Skrang.	105
Gambar 4.15 Motif tatu <i>Kaki Tumpa</i> , Iban Ulu Skrang.	106
Gambar 4.16 Motif <i>Pala Tumpa</i> yang tidak boleh dicantum.	109
Gambar 4.17 Motif <i>Pala Tumpa</i> (Kemebai).	109

	HALAMAN
Gambar 4.18 Motif <i>Pala Tumpa (Rengguang)</i> .	110
Gambar 4.19 Cacah motif tatu <i>Ketam Itit, Iban</i> Kanowit.	110
Gambar 4.20 Cacah motif <i>Naga, Iban</i> Kanowit.	113
Gambar 4.21 Cacah motif tatu <i>Naga Tajau, Iban</i> .	115
Gambar 4.22 <i>Tajau Menaga</i> .	117
Gambar 4.23 Gambar cacah motif tatu <i>Kala Berjagang, Iban</i> Saratok.	118
Gambar 4.24 Cacah motif tatu <i>Pasun Nyalak</i> .	119
Gambar 4.25 Patung <i>Aso</i> .	125
Gambar 4.26 Cacah motif tatu <i>Aso, Kayan, Sg.Asap Belaga</i> .	125
Gambar 4.27 Ubong Lawey yang mencacah motif tatu tradisional pada bahagian <i>Usuu, Kayan, Sg.Asap</i> Belaga.	126
Gambar 4.28 Min Abun yang mencacah motif tatu tradisional pada bahagian <i>Usuu, Kayan, Sg.Asap Belaga</i> .	127
Gambar 4.29 <i>Tedak Kassa</i> .	128
Gambar 4.30 <i>Tedak Anih Hapii</i>	129
Gambar 4.31 <i>Tedak Itet</i> .	129
Gambar 4.32 Cacah motif tatu <i>Kenyah</i> iaitu motif <i>Kalong Ulu,</i> Sg.Asap Belaga.	132

HALAMAN

Gambar 4.33	Pesarong yang memakai cacah motif tatu tradisional <i>Kenyah</i> iaitu motif <i>Kalong Ulu</i> , Sg.Asap Belaga.	133
Gambar 4.34	Laai Aloï yang memakai cacah motif tatu tradisional <i>Kenyah</i> iaitu motif <i>Tefayau</i> , Sg.Asap Belaga.	134
Gambar 4.35	Golongan <i>Keta'u</i> atau <i>Paren</i> mempunyai empat gelang <i>Kalong Ulu</i> .	136
Gambar 4.36	Golongan <i>Panyen Tia</i> mempunyai tiga gelang <i>Kalong Ulu</i> .	136
Gambar 4.37	Golongan <i>Panyen Jaat</i> mempunyai dua gelang <i>Kalong Ulu</i> .	137
Gambar 4.38	Peralatan mencacah tatu masyarakat <i>Iban</i> disebut sebagai <i>pemalu</i> (pemukul).	139
Gambar 4.39	Papan cacah tatu masyarakat <i>Iban</i> disebut sebagai <i>pengecap</i> .	139
Gambar 4.40	Ilustrasi mencacah tatu secara tradisional pada badan lelaki masyarakat <i>Iban</i> .	140
Gambar 4.41	Ilustrasi mencacah tatu secara tradisional pada badan lelaki masyarakat <i>Iban</i> .	140
Gambar 4.42	Proses mencacah tatu pada wanita Orang Ulu pada tahun 1956.	141

	HALAMAN
Gambar 4.43 Proses mencacah tatu pada wanita Orang Ulu pada tahun 1979.	141
Gambar 4.44 Papan cacah tatu masyarakat Orang Ulu.	142
Gambar 4.45 Papan cacah tatu masyarakat Orang Ulu.	143
Gambar 4.46 Motif dilukis terlebih dahulu pada kertas minyak dan direnjis dengan sedikit air. Kemudian, ditekap pada badan.	143
Gambar 4.47 Mula mencacah pada <i>outline</i> yang telah melekap pada badan.	144
Gambar 4.48 <i>Outline</i> telah siap.	144
Gambar 4.49 Mula mencacah di dalam <i>outline</i> motif sedikit demi sedikit.	145
Gambar 4.50 Setelah selesai, motif tatu ini akan disapu dengan <i>Wax</i> supaya dakwat tidak keluar dari garisan.	145
Gambar 4.51 Setelah seminggu, motif tatu akan pulih sepenuhnya dan si pemakai tatu tidak perlu lagi berpantang dalam pemakanannya.	146
Gambar 4.52 Bakul yang bermotifkan <i>Buah Andu</i> .	151
Gambar 4.53 Tikar <i>Iban</i> yang menggambarkan <i>Buah Andu</i> .	152
Gambar 4.54 Pelbagai motif <i>Bungai Terong</i> .	155
Gambar 4.55 Dekorasi dalaman <i>Bungai Terong</i> .	156

	HALAMAN
Gambar 4.56 Pandangan atas dekorasi dalaman motif <i>Bungai Terong</i> .	156
Gambar 4.57 Pandangan dekat dekorasi dalaman motif <i>Bungai Terong</i> .	157
Gambar 4.58 Motif <i>Bungai Terong</i> pada papan pencacah tatu.	157
Gambar 4.59 Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada baju.	161
Gambar 4.60 Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada baju bahagian belakang.	161
Gambar 4.61 Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada tekstil.	162
Gambar 4.62 Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada manik.	162
Gambar 4.63 Motif <i>Kalong Kelunan</i> pada manik.	163
Gambar 4.64 Motif <i>Kalong Kelawit-lawit</i> pada kenderaan.	163
Gambar 4.65 Motif <i>Mata Aso</i> .	164
Gambar 4.66 Motif <i>Aso</i> pada jejantas.	165
Gambar 4.67 Motif <i>Aso</i> pada dekorasi dalaman.	167
Gambar 4.68 Motif <i>Aso</i> pada ukiran.	167
Gambar 5.1 Motif <i>Kala</i> .	181
Gambar 5.2 Motif <i>Naga Belanggar</i> .	182
Gambar 5.3 Motif <i>Tefayau</i> masyarakat <i>Kenyah</i> di Uma Bakah.	182
Gambar 5.4 Motif <i>Antu Gerasi Papa Saum Siti Nyawa</i> .	183
Gambar 5.5 Motif <i>Naga</i> .	183

	HALAMAN
Gambar 5.6 <i>Motif Ukir Rekung.</i>	184
Gambar 5.7 <i>Motif Tatu Wanita Kayan.</i>	184
Gambar 5.8 <i>Motif Crab in motion.</i>	185
Gambar 5.9 <i>Pasun Nyalak.</i>	185
Gambar 5.10 <i>Pertandingan Keling</i> sempena Minggu Seni Budaya Warisan Fakulti Seni Gunaan Kreatif, Universiti Malaysia Sarawak, 2013.	187
Gambar 5.11 <i>Pertandingan Keling</i> sempena Minggu Seni Budaya Warisan Fakulti Seni Gunaan Kreatif, Universiti Malaysia Sarawak, 2013.	187

BAB 1

SENI MOTIF TATU TRADISIONAL MASYARAKAT *IBAN* DAN *KAYAN-KENYAH* DI SARAWAK

1.1 Pengenalan

Kajian ini ialah tentang seni motif tatu tradisional masyarakat *Iban* dan masyarakat Orang Ulu iaitu *Kayan* dan *Kenyah*. Masyarakat tempatan di Sarawak, khususnya kaum *Iban* mempunyai satu kesenian yang sangat unik iaitu tradisi mencacah tatu pada badan. Aktiviti mencacah tatu ini telah lama diamalkan sejak berkurun dahulu. Sejarah tatu telah bermula sejak zaman Neolitik (10 000-5000 Sebelum Masihi). Dalam bahasa Tahiti, perkataan tatu bermaksud ‘menanda sesuatu’. Bagi masyarakat Orang Ulu, mereka menggelar tatu sebagai *tedak* (*Kayan*) dan *Betiek* (*Kenyah*).

Masyarakat *Iban* dikenali sebagai *Dayak Laut* atau *Sea Dayak* dan merupakan kumpulan etnik yang terbesar di Sarawak. Hampir keseluruhan Sarawak didiami oleh masyarakat *Iban*. Majoriti masyarakat *Iban* tinggal secara berkumpulan di rumah panjang yang kebiasaannya terletak berhampiran dengan tebingan sungai dan berdekatan dengan jalan raya bagi memudahkan aktiviti harian serta untuk berkomunikasi di antara satu sama lain. Terdapat empat penempatan utama taburan penduduk masyarakat *Iban* Sarawak iaitu di Sungai Saribas, Sungai Skrang, Sungai Batang Lupar dan Sungai Rajang.